

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

У статті схарактеризовано особливості навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах. Відповідно до схарактеризованих особливостей навчання висвітлено педагогічні прийоми та методи організації роботи з іноземними студентами та окреслено соціально-педагогічні аспекти їх адаптації в освітній простір вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: іноземні студенти, особливості навчання, комунікативна діяльність, адаптація.

В статтє дана характеристика особенностей обучения иностранных студентов на подготовительных факультетах. Согласно перечисленных особенностей обучения отражены педагогические приемы и методы организации работы с иностранными студентами и очерчены социально-педагогические аспекты их адаптации в образовательное пространство высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: иностранные студенты, особенности обучения, коммуникативная деятельность, адаптация.

The article contains characteristic of peculiarities of teaching foreign students at preparatory faculties. According to the characterized learning features pedagogical methods and techniques of organization of work with foreign students are reflected and socio-pedagogical aspects of their adaptation in educational space of high schools of Ukraine are outlined.

Key words: foreign students, features of training, communication, adaptation.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Динамічні процеси глобалізації науково-технічного прогресу пронизують не лише економічні відносини, а й всю освітню систему. Держави, які підписали Болонську декларацію ставлять одним з основних завдань узгодженість національних систем освіти, що в свою чергу покращить якість освіти. Для України ця проблема набуває особливої значущості, бо наша держава визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності контексті європейських вимог. Академічна мобільність у

сфері отримання освітніх послуг, створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів та дослідників територією Європи є основною метою Болонського процесу. Значна увага, яка повинна бути в наявності, приділяється з боку внутрішніх та зовнішніх державних та громадських систем контролю за якістю освіти. Інтеграція вітчизняних вищих навчальних закладів у міжнародну систему освіти є дуже актуальною. Визначальним критерієм конкурентоспроможності освіти є можливість вибору студентом не тільки вищого навчального закладу, а і країни навчання. Тому питання навчання іноземних студентів останнім часом є важливим в українському освітньому просторі, бо з кожним роком збільшується кількість іноземних громадян, бажаючих здобути якісну освіту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти особливості навчання іноземних студентів перебувають у центрі уваги науковців. На основі аналізу наукової літератури в сучасних дослідженнях розглядаються такі питання:

- психолого–педагогічні проблеми першого року навчання, соціальної та побутової адаптації (Є. Баснін, М. Іванова, О. Ізотова, Н. Шагліна, І. Ширяєва та інші);
- обґрунтування мовної підготовки іноземних студентів (Т. Дементьєва, Є. Іонкіна, О. Митрофанова, Т. Снегурова, О. Суригін та інші);
- дослідження проблем підготовки іноземних студентів до навчання в технічних університетах (П. Барішовець, Н. Булгакова, Е. Лузик та інші);
- формування умінь самостійної роботи студентів (Г. Домбровецький, С. Вишняков, Л. Прядіна, І. Скутельчук та інші).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури з проблем особливості навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах свідчить, що незважаючи на коло досліджень, у науковому плані ці питання на сьогодні залишаються малодослідженими. Йдеться передусім про необхідність системного осмислення та визначення особливостей навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах. Теоретичне обґрунтування цього питання зумовлює потребу поліпшення організації та ефективності процесу навчання іноземних громадян на підготовчих факультетах.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах на основі аналізу наукової літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. В стандартах вищої освіти особлива увага приділяється організації навчального процесу підготовки іноземних студентів. Для організації навчання іноземних студентів створені підготовчі факультети. Вони входять у систему освіти України, являються складовою частиною вищої освіти та функціонують у вигляді окремого підрозділу вищого навчального закладу [2, с. 64-65]. Студенти–іноземці проходять мовну підготовку в українських вищих навчальних закладах, де вони навчаються не тільки мові, а і предметам обраного напрямку вищої освіти. «Формально іноземець повинен відповідати тим самим вимогам, що й український абітурієнт» [1, с. 108]. Навчально–виховний процес на підготовчому факультеті є складовою динамічною системою, яка поєднує в собі різні види взаємодій: між викладачем і групою студентів, а також з кожним окремим студентом, іноземних студентів між собою, між викладачами. Всі ці взаємодії тісно пов'язані між собою та суттєво впливають один на одного, а також мають свої особливості.

На основі вивчення наукової літератури з даного питання найважливішими особливостями навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах є:

- використання такої методики навчання, яка передбачає перехід від одного мовного простору до іншого;
- - актуалізація опорних знань студентів-іноземців та застосування цих знань в іншомовному середовищі;
- організація самостійної роботи студентів з урахуванням рівня адаптації.

Студенти, що прибули на навчання в Україну, потрапляють у стресову ситуацію, яка пов'язана зі зміною країни та місця проживання, іншими умовами побуту, іншою системою освітньої підготовки, пристосування до нового колективу. В перші місяці навчання студентам-іноземцям треба опанувати великий обсяг знань чужою мовою, що включають повторення тем більшості предметів на нерідній мові та оволодіння новими знаннями, іноді новими

предметами. Все це призводить до значних навчальних та психологічних навантажень. У цей час студенти повинні ознайомитися зі звичаями та традиціями країни перебування, нормами поведінки, етикетом.

Основні труднощі іноземних студентів пов'язані з тим, що вони ще не пристосовані до здобуття вищої освіти в іншомовному середовищі. У зв'язку з цим, етап навчання на підготовчому факультеті є базовим для них тому, що слухачі підготовчого факультету не володіють мовою, з якої відбувається процес навчання та важливим є володіння комунікативною діяльністю, її розвитком.

У контексті дослідження значний інтерес мають думки Л. Фарісенкової стосовно виділення чотирьох конкретних рівнів комунікації: стартової, базової, ядерної та оптимізуючої. У своїй монографії Л. Фарісенкова також визначає теоретичні основи виділення та опису з використанням сформульованих принципів та обґрунтованих у роботі підходів комунікації. В ході навчального процесу відбувається динамічний процес зміни її рівнів:

- підвищення рівня комунікації в деяких видах мовної діяльності;
- збереження на подальших етапах навчання високого рівня комунікації, який вже був досягнутий;
- досягнення студентами-іноземцями оптимізуючого рівня комунікації в усіх рівнях мовної діяльності [10, с. 216-219].

М. Сітковська вважає, що оволодіння мовою навчання та спілкування допоможе розв'язати у процесі навчання наступні задачі: формування мовної, мовленнєвої та комунікативної діяльності. Під мовною діяльністю розуміється знання деяких мовних одиниць та правила оперування з ними. Під мовленнєвою діяльністю сприймаються правила мовотворення та вміння застосовувати при письмі та в усному вигляді. Комунікативна діяльність включає в себе здатність студента застосувати знання мови в реальній ситуації. Перша має когнітивну основу, друга – діяльнісну, а третя – об'єднує обидві та виводить їх за межі мовної сфери в сферу суміжних дисциплін. У комунікації можна виділити основні напрями: методичний, що включає відображення пізнавальних законів у викладацькій практиці; лінгвістичний, який досліджує мовні засоби вираження; психологічний, що вивчає здатність студента брати участь у діалозі, суперечці та інше; соціолінгвістичний, який досліджує

соціальні контакти, традиції та культуру груп комунікантів. У зв'язку з процесами глобалізації, розширенням інформаційних меж комунікативні цілі та потреби в навчанні іноземної мови значно зросли.

На думку М. Сітковської, в сучасних умовах переходу світового співтовариства від індустріальних технологій до науково-інформаційного виробництва прямо пропорційно залежить від рівня розвитку особистості, інтелектуального та професійного потенціалу, вміння грамотно вступати в ділові відносини, відстоювати власну позицію заради діла. У спілкуванні з представниками колективу така людина повинна вміти використовувати принципи комунікативного партнерства та комунікативної корекції.

Таким чином, ускладнюються задачі на етапі навчання іноземній мові в умовах підготовчого факультету. Студента-іноземця треба забезпечити необхідною сумою знань, правилами спілкування та комунікативного обміну. У зв'язку з цим, існує потреба не тільки розвивати у студента впевненість у собі, прагнення розширювати інтелектуальний та особистісний потенціал, а і впевнено себе почувати в новому соціокультурному середовищі, вміння спілкуватися на нерідній мові з представниками іншої культури. За висновком М. Сітковської, система навчання на підготовчих факультетах повинна бути багатоаспектною та міждисциплінарною. Це передбачає використання теоретичних і практичних розробок лінгвістики та педагогіки. На практиці застосовують такі дидактичні принципи, як індивідуалізація та мотивація навчання, а також проводять активізацію мовної та розумової діяльності студентів [8, с. 49-51].

Вивчення української мови, як іноземної, передбачає не тільки засвоєння лінгвістичних знань, умінь та навичок, але і формування комунікативної діяльності іноземних студентів відмічають у своїх практичних спостереженнях Л. Стребуль, Г. Дубова. Студенти мають можливість поглиблювати розвиток своїх інтелектуальних можливостей у взаємозв'язку з рідною та іноземною мовами, оволодівати міжкультурною інформацією про історичних, географічних і соціальних поняттях і явищах країни, де проходить їх навчання. Л. Стребуль і Г. Дубова описали методичні прийоми у практиці розвитку творчих можливостей студентів при моделюванні ситуацій навчання та участі в реальних подіях соціально-культурного середовища, в якому зараз перебувають

іноземні студенти. Їм дуже важко за декілька місяців опанувати українську мову, тому аудиторна робота та добре продумана позааудиторна робота дають позитивні результати в оволодінні українською мовою. Дуже ефективні наукові студентські конференції, олімпіади знавців української мови, в яких беруть участь студенти декількох вищих навчальних закладів. Також щорічно проводять екскурсії по місту, музеям, проходить перше знайомство з театрами. Ці екскурсії виконують не тільки ознайомчий характер, а й навчальний та допомагає іноземним громадянам ознайомитися з культурою, особливостями життя народу України.

Л. Стребуль, Г. Дубова роблять висновок, що позааудиторна робота є методом активного навчання. Такі активні методи навчання підвищують зацікавленість іноземних студентів до вивчення української мови. В даних випадках викладач досягає певних цілей: удосконалення процесів пам'яті та уваги; вміння висловлювати свої думки на іноземній мові; розширення інформації про країну, де перебувають студенти. Викладені прийоми позааудиторної роботи мають результати при адаптації іноземних студентів до нового соціально-культурного середовища [9].

Тому, викладачам при роботі з такою категорією студентів на етапі адаптації треба враховувати багатонаправленість національних культур, цінностей, норм, традицій, обрядів. Знання особливостей національних культур допомагає викладачу забезпечити найкращі педагогічні умови для навчання, здобуття професійних навичок, розвиток особистості студента. Слід також враховувати вікові особливості та відмінності. Деякі студенти прибувають до України не одразу після закінчення школи, а здобувши певний життєвий досвід. Деякі студенти прагнуть здобути більш високий рівень навчання або другу вищу освіту. Враховуючи всі ці особливості, викладачу треба забезпечувати вплив на особистісне та професійне зростання кожного студента.

Оволодіння професією на іноземній мові складається з декількох етапів: здобуття знань, надбання навичок, розвиток вмінь, формування професійної поведінки та розв'язування практичних проблем. Перед викладачами стає задача забезпечити діяльну спрямованість навчального процесу [3, с. 72].

Соціально-економічна адаптація пов'язана з рівнем матеріального забезпечення та з можливістю реалізації потенційних можливостей студента-

іноземця. Основними складовими частини цього процесу є: питання самостійного харчування, житлово-комунальні умови, заняття в бібліотеках, наукових гуртках, художній самодіяльності, спортивних секціях та інші. В рамках цієї статті ми будемо розглядати адаптацію тільки в процесі навчання.

У вирішенні адаптаційної проблеми вчені (Е. Дружко, М. Чекарьов, О. Ярмола) роблять основний акцент на врахування національних та регіональних особистостей студентів. У той же час основну увагу треба направити на питання, які пов'язані з формуванням навчальної діяльності студентів. У студентів-іноземців можна виділити систему мотивів приїзду на навчання: здобути освіту, вивчити мову навчання, познайомитися з новою країною. На початковому етапі навчання у студентів дуже розвинута установка на оволодіння мовою, виконувати всі домашні завдання, брати участь у всіх екскурсіях. Потреба в спілкуванні в юнацькому віці займає перше місце. Тому мистецтво педагогічного спілкування викладача надає великий вплив на розв'язування проблеми адаптації. Студенти найчастіше думають, не як домогтися успіху, а як уникнути невдачі. При підборі навчальних завдань потрібно враховувати інтереси як окремих студентів так і навчальної групи. Певний зв'язок простежується між адаптацією та увагою, який представляє собою направленість психічної діяльності і зосередженість її на об'єкті, що має для особистості певну значимість. Не вивчивши студента, не має сенсу говорити об індивідуалізації навчання. Та якщо процес навчання неіндивідуалізований, то неможливо впливати на процес адаптації [4, с. 63-65].

У дослідженнях процесу адаптації Л. Рибаченко виділяє три рівня взаємодії середовища і особистості: дисфункціональний, функціонально-стереотипний, функціонально-ініціативний. Перший дисфункціональний рівень характерний для двох-трьох місяців перебування на підготовчому факультеті. В цей час спостерігається взаємна невідповідність студента та навколишнього середовища. Далі йде наступний рівень адаптації – функціонально-стереотипний. На цьому рівні можна виділити три етапи:

- знайомство з колективом викладачів, іноземних та вітчизняних студентів;
- пристосування до умов життя, роботи, розширення кола знайомих;
- повне пристосування до нових умов навчання та відпочинку.

Останній функціонально-ініціативний рівень можна спостерігати на третьому або четвертому курсах навчання. Л. Рибаченко робить обґрунтування, що до вивчення проблеми підвищення ефективності навчання в плані адаптації. Вагомий вплив надають такі фактори: знання мови-посередника, майстерність викладачів, вміння працювати самостійно та рівень відповідної підготовки студента [7].

Як справедливо зазначають науковці (І. Дуднік, В. Томаш, Є. Рождественський, Б. Івнев та інші), соціально-психологічна адаптація людей до умов перебування в іншій державі на період навчання є загальносвітової проблемою. Кожен іноземний студент зобов'язаний самостійно подолати виникаючі перешкоди для здобуття вищої освіти. З вітчизняного досвіду можна зазначити, що період адаптації для студентів-іноземців у середньому продовжується півтора-два роки. Тому найважливішою задачею кожного навчального закладу є скорочення термінів адаптації для звільнення часу на отримання вищої освіти.

При навчанні на підготовчих факультетах перші півроку закладаються основи вивчення мови навчання, другі півроку проходить вивчення основних предметів для забезпечення необхідної теоретичної підготовки та подальшого успішного навчання. Тому створення психолого-педагогічних умов для поліпшення адаптації іноземних студентів є одним із чинників ефективного навчання [5].

Одним з основних навчальних завдань підготовчого факультету є забезпечити освоєння студентами-іноземцями сукупності предметних знань і вмінь, які дозволять йому бути успішним на першому курсі, а також мати навички навчання, самоосвіти, пошуку необхідної інформації. Освоєння предметними знаннями і вміннями включає в себе не тільки осмислення вже наявних знань на іншій мові, а і вирівнювання цих знань до рівня вимог, що пред'являються до абітурієнтів вищих навчальних закладів України. Існує велика вірогідність різниці рівнів навчальних досягнень, тому що на навчання студенти прибувають з різних країн. Для вдосконалення навчання іноземних громадян навчальний процес повинен бути орієнтований на активне навчання. Як засіб розвитку пізнавальної активності студента, методи активного навчання можна розділити на методи програмованого навчання, проблемного навчання

та комунікативного навчання. В основі активних методів навчання закладено спонукання до практичної та розумової діяльності, без якої не існує рух вперед в оволодінні знаннями. В результаті використання активних методів навчання студенти формують і розвивають пізнавальні інтереси і здібності, творче мислення, навички самостійної розумової праці. Важливим фактором навчання є створення комфортного мікроклімату в групі. Постійне позитивне емоційне підкріплення сприяє успішному навчанню для всіх студентів. Ще одним важливим елементом навчання є домашнє завдання, яке має такі цілі:

- вирівнювання навчальних досягнень, якщо студент відстав від групи;
- диференціація завдань для підведення всіх студентів до єдиних вимог;
- організація самостійної діяльності студента.

Значну увагу необхідно приділяти і формуванню творчої особистості студента, його саморозвитку та самоосвіті. На основі власного досвіду І. Жовтоніжко та з досвіду наукової літератури можна зробити висновок, що ефективність самостійної роботи на підготовчому факультеті полягає в тому, коли саморганізація в навчально-виховному процесі стосується всіх етапів навчання. При організації цієї роботи треба враховувати контингент групи, особистісні відмінності кожного студента, рівень мотивації навчання, творчого потенціалу та можливості самоорганізації пізнавальної діяльності. На початковому етапі дуже важливо навчити іноземних студентів організації самостійної роботи. Основними завданнями цієї роботи є: послідовність, підготовка до виконання різних видів домашніх завдань, організація повторювальної діяльності та розв'язування тестів.

В науковій педагогічній літературі виділяються наступні етапи організації самостійної роботи студентів:

- продумане поєднання обсягів аудиторної та позааудиторної самостійної роботи;
- забезпечення іноземних студентів методичною та дидактичною літературою, яка допомагає розвивати елементи творчості в самостійній роботі студентів;
- постійне проведення моніторингу самостійної роботи та результатів навчання студентів [6].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, особливості навчання іноземних студентів полягають у:

- переході від одного мовного простору до іншого за допомогою мови-посередника, різноманітних дидактичних матеріалів та спілкування задля подальшої гармонізації навчальної діяльності;
- вирівнюванні навчальних досягнень до таких вимог, що пред'являються студентам на першому курсі;
- організації індивідуального навчання, яке базується на використанні таких методів та прийомів з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, рівня розвитку їх здібностей.

Отже, перелічені особливості навчання іноземних студентів впливають на організацію навчально–виховного процесу на підготовчих факультетах, стають важливими складовими розвитку творчої особистості та спрямовані на професійне зростання студента.

Перспективи подальших розвідок. Перспективи подальшого дослідження з обраної тематики полягають у теоретичному обґрунтуванні впливу індивідуально-диференційованого підходу до навчання студента-іноземця на ефективність навчально-виховного процесу.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес : Навчальний посібник / [М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І.І. Бабин]; за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Груцьяк В. И. Развитие ситемы довузовского образования иностранных граждан в Украине : монография / В. И. Груцьяк. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. – 91 с.
3. Деркач Г. Методика проведения учебной дискуссии при обучении студентов-иностранцев / Г. Деркач // Новий колегіум. – 2010. – № 6. – С. 72-76.
4. Дружко Э. Н. Адаптационная проблема на подготовительном факультете / Э. Н. Дружко, М. А. Чекарев, Е. П. Ярмола // Весник ХГУ. – 1990. – Вып. № 347. – С. 62-65.
5. Социально-психологическая адаптация иностранных студентов и основне пути её реализации / И. Н. Дудник, В. В. Томаш,

Е. Ю. Рождественский, Б. Б. Ивнев и др. // Материалы международ. науч.-практ. конф. [«Теория и практика обучения иностранных студентов в современных условиях»], (Донецк, 3-5 сентября 2003 г.). – Донецк, 2003. – С. 99-102.

6. Жовтоніжко І. Самостійна робота іноземних студентів під час довузівської підготовки / І. Жовтоніжко // Новий колегіум. – 2011. – № 1. – С. 22-24.

7. Рыбаченко Л. И. Аспекты психолого-педагогической деятельности на довузовской форме обучения иностранных граждан / Л. И. Рыбаченко // Материалы международ. науч.-практ. конф. [«Теория и практика обучения иностранных студентов в современных условиях»], (Донецк, 3-5 сентября 2003 г.). – Донецк, 2003. – С. 80-83.

8. Ситковская М. Коммуникативность как основополагающая составляющая обучения русскому языку как иностранному / М. Ситковская // Новий колегіум. – 2011. – № 1. – С. 49-52.

9. Стребуль Л. Внеаудиторная работа как фактор повышения коммуникативной компетенции иностранцев / Л. Стребуль, Г. Дубовая // Новий колегіум. – 2011. – № 1. – С. 67-69.

10. Фарисенкова Л. В. Уровни коммуникативной компетенции в теории и на практике / Л. В. Фарисенкова. – М. : Изд-во «Гуманитарий» Академии Гуманитарных Исследований, 2000. – 268 с.